

משה וולף

(דברי אזכרה שנשמעו במסכת-אבל במכון הארצישראלי לפסיכואנאליזה ביום 8 באוגוסט 1943)

התאספנו היום, זו הפעם הראשונה שלא בראשותו של מכס איטינגון לאחר עשר שנים של פעולתו בחברתנו הפסיכואנאליטית — כדי לכבד את זכרו. לפני 4 שבועות נפטר מאתנו — לאחר מלחמה עזה במוות, וגם כל חייו היו מלחמה עזה — לאמת חדשה ולידיעה חדשה של חיי הנפש של האדם.

במותו של מכס איטינגון עזב את שורותינו לוחם אמיץ למען הפסיכואנאליזה, אחד מהקבוצה הקטנה של אישים, אשר התרכזו מסביב לו. פרויד לפני 30 שנה ויותר, כדי לנהל יחד אתו את מלחמת הניצחון להתפתחותה של תורתו החדשה. הוא היה תלמיד נאמן לרבו, חבר מסור ונושא כלים אמיץ של מורנו הנערץ.

מכס איטינגון נולד בווארשה שברוסיה, בן למשפחה יהודית-רוסית עשירה, שלא היתה רחוקה מהיהדות המסורתית וגם מרעיונות התחיה היהודית הלאומית. בהיותו בן 12 שנה עזב את רוסיה והגיע ללייפציג, מקום בו גמר את לימודיו בגימנסיה. שאלת לימודיו הכאים היתה מסובכת יותר.

פרויד מספר על עצמו, כמה קשה היתה עליו שאלת בחירת הפאקולטה, שאלה שבהכרעתה תלוי היה כל מפעל חייו. הענין האישי היה מכוון למדעי הרוח, לשאלות היסוד המופשטות של החיים ושל נשמת האדם. אך רוח הזמן הוא שדחף את המחשבות לכיוון חדש, למיפנה לצד הלימוד המדודקדק של מדעי הטבע. זו היתה תקופת שישגוגה של הביולוגיה, אשר חגגה את נצחונותיה הגדולים ביותר ושתגליותיה המפתיעות ורעיונותיה החדשים שלטו בכל. עוד צעד אחד — נראה היה — עוד התאמצות אחת — והנה החיים יגלו את סודותיהם למבטו החוקר ולמחשבתו של האדם, וכל תעלומות העולם הגדולות תמצאנה את פתרונן. קשה היה לעמוד בנסיון של השפעת המדע הצעיר הזה, שהצלחותיו היו כה מרובות. מה שמספר פרויד על עצמו נפל גם בחלקם של רבים מתלמידיו ועוזריו, וביניהם גם של מאכס איטינגון. וכך קרה שאיטינגון התחיל בהיידלברג את לימודיו בפילוסופיה והמשיך אותם באוניברסיטה במארבורג, מקום שם שמע את הרצאותיו של הפילוסוף

הידוע מהאסכולה הניאורקאנטית — הרמן כהן, ובו בזמן התחיל כבר במארבורג את לימודיו בתורת המדיצינה. אחר כך העתיק את מושבו לציריך, מקום בו הרצה בזמן ההוא בלויילר. בעזרתו מצא לבסוף איטינגון את הדרך לקשירת שדה לימודיו החדש לשאיפות רוחו הקודמות, שרחש לענייני תופעותיו והתגלויותיו של רוח האדם. עם גמר חוק לימודיו נשאר בציריך כאסיסטנט בקליניקה הפסיכיאטרית האוניברסיטאית שם.

בזמן ההוא רבה בקליניקה הציריכית ההתעניינות בחקירותיו החדשות, רבות המחשבה ובעלות האופי החלוצי של הניברולוג והפסיכיאטר הווינאי — זיגמונד פרויד. איטינגון היה הראשון מבין עוזרי הקליניקה שנסע לוינה, על מנת להכיר את פרויד באופן אישי ולהתמכר לתורתו מן המקור הראשון. וכך הוא נעשה לאחד הראשונים, שעזרו ליצור את הקשר ההדוק בין האסכולה הפסיכואנאליטית הווינאית והקליניקה הציריכית, קשר שכידוע הביא גם לשיתוף פעולה מסויים, אשר לצערנו לא נמשך אלא זמן קצר. מה פורה היה שיתוף פעולה זה ומה רב תפקידו החיובי בהתפתחות הפסיכיאטריה, הפסיכופאתולוגיה והפסיכולוגיה — על כל אלה אין מן הצורך להרחיב כאן את הדיבור. ובלי כל ספק זכותו היא של מכס איטינגון למדע, אשר עזר ליצירת שיתוף פעולה זה וגם פעל בו.

ב־1913 עזב איטינגון את הקליניקה, כדי להתחיל במסילת חיים עצמאית. לימודיו באוניברסיטה ועבודתו הקלינית הן הן שקבעו כבר ביסוד את כיוונה של מסילה זו. אך תוכנה המיוחד היה תלוי בגורמים אחרים. איטינגון השתייך לדור המאושר של האנשים הצעירים, שבחרותם ועונת הכשרתם לחייהם העתידים חלו בזמן הביניים שבין התחלת המאה העשרים והתפרצותה של מלחמת העולם הראשונה. זה היה אולי הזמן המצויין ביותר בקורות האנושות האירופית, זמן האמידות החומרית והפריחה הרוחנית, שהתבלט בשפע האידיאליזם וההתעלות שבו. וכיחוד אמורים הדברים לגבי הנוער היהודי הלומד, שכל האידיאליזם שלו, אשר נאגר במשך מאות בשנים בשהותו בגיטו, נתמסר עתה — בדור השני או השלישי שאחרי האמנציפציה — למדע או למדיניות בכל חום לבו ובכל חריצותו. באידיאליזם זה היה מכס איטינגון מחונן במידה רבה, וכך בחר הוא, הבן הצעיר להורים עשירים, בקריירה הצנועה של פסיכותרפט ואיש-המדע ונטל על עצמו את המעמסה הנכבדה של לוחם מדעי לאמת ולרעיונות חדשים. אשר לא היה בהם כדי להבטיח לו הצלחה חומרית, חברתית או איוו הצלחה אחרת שהיא. במרוצת הזמן השיג את אחד המקומות הראשונים בנייהול התנועה הפסיכואנאליטית.

אבל יש לציין, כי עמדתו שרכש לו בתנועה זו, היתה מיוחדת במינה. בהתפתחות מדע הפסיכואנאליזה היתה אז תקופה, שבה הפתיעו על כל צעד ושעל בעיות חדשות, שבה נראה היה שדה העבודה רחב ללא גבול, והחומר המתאים זרם מכל

צד אל החוקר. אבל חקירה יומיומית זו בחומר הקליני מבחינה מדעית טהורה, בצד תצפיות מיוחדות, עובדות קטנות, זו הביקורת, האנאליזה, ההשוואה והשיקול — כל אלה לא השביעו את רצונו של איטינגון. אצלו שלטו כמקודם הנטיה וההתעניינות בפרובלימות כלליות, במושט הפילוסופי ובהשקפה היסודית. ועוד קורסוד אחד באופיו ובאישיותו איש מחשבות ואסתט. אין אני מודעי הגרפולוגיה ומוקיריה, אבל כל אחד שלידי נזדמן כתבידו של איטינגון מן ההכרח היה שיעריץ את כתבי הפנינים הזה. כל אות היתה כמעט מפעל אמנותי, וכך גם כל מלה נבחרת כל פנייה, כל משפט ורעיון. אפשר היה לראות, שהאיש שכתב זאת, נטה ראשית כל ליופי, ליופי של החיצוניות והתוכן גם יחד. אבל לא רק כתב ידו, אלא כל סביבתו של איטינגון, כל הלכות חייו העידו על כך, כי הוא היה — מה שמכנים יפה-רוח, במובן הנעלה של מושג זה. בשיחה השתמש איטינגון ברצון בציטטות. אבל הוא לא ציטט את תוכן הרעיון בלבד, כי אם את המשפט כמות שהוא. מלה במלה, ותמיד היתה זו מחשבה מגוססת יפה ובצורה פאראדוקסאלית לרוב. והוא עצמו נהנה הנאה שלמה מן הציטטות, מן הנסוח היפה, מן התוכן, ומכל דבר שברוח.

עבודת היצירה המיוחדת של מכס איטינגון בתנועה הפסיכואנאליטית היתה בשדה אחר לגמרי, דהיינו בשטח אירגון התנועה והנהלתה. הוא היה כאחד ממארגני החברה הפסיכואנאליטית הבינלאומית ויושב-ראשה במשך שנים רבות. הוא ידע כיצד יש לשאת ולתת עם אנשים, כיצד לארגנם ולנהלם. הוא עזר גם לארגן ולנהל את המוסדות הפסיכואנאליטית הבינלאומית ויסד, יחד עם הד"ר זימל, את המכון הראשון וכדוגמתו הוקמו אחר כך מכונים דומים בווינה, פרנקפורט, לונדון, וערים רבות באמריקה. מכון זה הפך להיות מקום ועד לחברה הפסיכואנאליטית בברלין ובגרמניה, הוא ריכז מסביבו כוחות מדעיים וכשרונות מעולים מכל אירופה המרכזית; שם חונך דור שלם של פסיכואנאליטיקאים צעירים ומאות רבות של נזקקים לטיפול מצאו כאן את טיפולם חינם אין כסף או תמורת סכום כסף זעום בלבד. מכון זה נהיה במרוצת הזמן למרכז רוחני במובן ידוע לחוגי אינטליגנציה מסויימים בברלין, וללא חשש להגזמה אפשר להגיד כי מכון זה מילא תפקיד תרבותי מסויים בחייה הרוחניים של ברלין וגרמניה באותה תקופה.

יחד עם התמסרותו זו לפסיכואנאליזה שמר איטינגון גם על קשרים עם חוגים פילוסופיים מסויימים ועמד בקשרי ידידות עם הפילוסוף הרוסי הידוע לב שסטוב. לתיאור אישיותו הרוחנית של איטינגון יש עוד לציין את ענינו ואהבתו הגדולים באמנות הציור בארץ — הוא עמד בראש הנהלת המוזיאון ובית-הספר האמנותי של „בצלאל“.